

Ferencz-Nagy Zoltán

A FELELŐSSÉGVÁLLALÁS LEHETŐSÉGEI PÓLÓKTÓL ANTOLÓGIÁKIG

FELHAJTÓERŐ. SZERKESZTETTE BÁRÁNY BENCE, ÉLŐ CSENGE ENIKŐ, JELENKOR KIADÓ, BUDAPEST, 2023.

Mit akarna egy antológia, ha egy antológia mint olyan akarhatna valamit? Valószínűleg örülne, ha a Vates és a Jelenkor gondozásában jelenne meg. Előbbi az egyik legnagyobb irodalomnépszerűsítéssel (is) foglalkozó projekt, utóbbi pedig a kortárs magyar irodalom jó pár legolvasottabb könyvének kiadója. Látszólag ez a párosítás a népszerűséget és a minőséget is kéne biztosítsa, lehetővé téve az antológiának, hogy széles körben olvasva és szeretve mutogathassa a belé oltott kortárs lírát. Melyik antológia harcolna az ellen, hogy hatására az olvasók észrevegyék, benne vannak ők is a kortárs lírában, s ez az egész könyvkiadás értük van, azért, hogy találják meg saját felhajtóerejüket?

A Vates és a Jelenkor közös gondozásában megjelent *Felhajtóerő*be nem nemzedéki, hanem konceptuális szempontok szerint kerültek be művek, negyvennyolc költő negyvennyolc verse szerepel a kötetben; hogy szemléltessük az antológia sokszínűségét, megemlíthetjük a benne szereplők közül Áfra Jánost, Biró Krisztiánt, Fekete Vincét, Horváth Benjit, Kemény Zsófit, Locker Dávidot, Nádasdy Ádámot, Peer Krisztiánt, Turi Tímeát vagy például Závada Pétert. A *Felhajtóerő* szervezőelve a szerkesztők szerint Tory Higgins szelfdiszkrepancia-elmélete.¹ Vizsgálódjunk mi is e mentén: mi a szóban forgó antológia ideális, aktuális és elvárt szelfje? Ha ezt a kérdést a pszichológiából transzponáljuk a kritikáirásba, akkor így hangzik: mit akart az antológia, ebből mit sikerült megvalósítania, s mi lehetett volna

egy elérhetőbb vállalás? Legutóbbi akár úgy is megfogalmazhatnánk, hogy milyen antológiákat várunk el a kiadóktól, egyáltalán elvárjuk-e, hogy legyenek antológiák, s ha igen, kiadóktól várjuk-e el, vagy egyre inkább az irodalomnépszerűsítőktől? Mit szeretnénk mi (hiszen Beck Zoltán fülszövege szerint „benne vagyunk ebben a könyvben”)?

A *Felhajtóerő* – a szelfdiszkrépancia-elméletet követve – három részre tagolódik: *Vékonyjég*, *Citromelégia* és *Belső naprendszer*. Anélkül, hogy bármit is tudnánk a struktúra pszichológiai ihletettségéről, felfedezhető egyfajta tematikai kohézió az egyes részekben belül. A kötetet Horváth Florencia *Tiszta* című verse nyitja. Ebben a versben már minden megtalálható, ami az antológia többi részében is feltárul: a szelf szembenéz az ismeretlennel („Fázom az ismeretek hiányától.”), s nehézkesen működő szimbólumrendszerbe csomagolva mérlegeli saját kibontakozásának és önazonosságának lehetőségeit, számot vetve a külső elemekkel, hiszen „annyi hófúvás, annyi latyak befolyásol, / nem tudok mindent úgy, ahogy tényleg szeretném”. Az első ciklus címadó verse, a *Vékonyjég* Simon Bettinától azt tárja fel, hogy a látszólag apró gesztusok, megszólalások s bármilyen megnyilvánulások mögött ott az öncenzúra, a szelf lehetséges kifutásainak elszáradt ágrajza. Az idealitás mint cél Purosz Leonidasz *Reggeliző férfi jegyzete* című cikluszáró versében jelenik meg a legexplicitebben. Innen azonban az látszik, hogy az idealításban mintha feloldódnának a sajátosságok: a leonidaszi férfi nagyon ismerős, mégis nehéz nevet kötni hozzá. Az, amit az antológia első részében a versek körüljárnak, nehéznek tűnik, sőt lehetetlennek – úgy kéne az ideális szelf felé közeledni, hogy a *Reggeliző férfi jegyzetét* követve hobbit találjunk, de ideológiát ne.

Az első ciklus versei a személyiségben rejlő lehetőségekre s ezek megvalósításának nehézségeire, illetve lehetlenségeire mutatnak rá. Bár a három gerincalkotó vers mentén úgy tűnhet, hogy igazán mélyre hatol a pszichében a versválogatás, a ciklus (s az egész kötet) nem tökéletes ebben a tekintetben, ezt a nem-tökéletességet pedig két egymást követő verssel példázom. Tóth Vivien *Maros mozi* és Szijj Ferenc *Kenyércédulák / Péntek* című verse az első nagyobb döccenő az antológiában. A szerkesztők, Élő Csenge Enikő és Bárány Bence egy pszichológiai elmélet köré szervezték a kötetet, viszont efelől olvasva néhol felmerülhet a kérdés, hogy az antológia mint olyan szeretne-e ekkora döccenőket magában. Az előbb említett két vers a nagy koncepció felől nézve akár egy pszichologizáló versművészet paródiájaként is olvasható, így válhat a *Maros mozi* a szelfdiszkrépancia érzelmi síkját, a *Kenyércédulák / Péntek* pedig annak diszkurzív síkját parodizáló köl-

teménnyé. A *Maros mozi* így végződik: „A Marosba járok sírni, megismer a pénztáros srác / kérdezi, hogy miért hátra veszem a jegyet / mondom: nem lát senki.” A klisén az önmagát komolyan venni s vetetni vágyó antológia felől nézve az sem segít, hogy a versben szabadkozni érte („Klisék nélkül nehezen megy, elhangoznak olyanok, / hogy nekem sincs közepem, / meg kitépték belőlem, amikor elküldtük az utolsó / Jó éjszakát”). A *Kenyércédulák / Péntek* a szelfet kötőszavak közé rejti: „De hogy hogyan nem én, / vagy hogyan lehettem volna? / Ha nem énszerintem, / akkor hogyan, mert lehet sokféleképp.” Lehet, hogy léteznek olyan kontextusok, amelyekben ez a két vers nem akasztja ki saját magát, de a *Felhajtóerő*-ben nem sikerül igazolniuk a szervezőelvben és a fülszövegben kódolódó célkitűzések jogosultságát. Hogyha egy antológia egy jelenség korképét szeretné minél őszintébb közösségteremtő jó szándékkal bemutatni, belefér-e az is, hogy önmagában hordozza a parodisztikus olvasat lehetőségét? Egyáltalán komolyan kell-e vegye magát egy antológia, vagy elég, ha fészket rak az elkövetkezendő pár hónap Instagram-idézeteinek?

A *Citromelégia* és a *Belső naprendszer* is úgy rajzolódik ki, mint az első ciklus. Három-négy gerincalkotó versen kívül (a *Citromelégia* esetében itt Bíró Krisztián *Séta*, Balla Zsófia *Családunk*, Gráf Dóra *amíg a szarkák* című versére, a *Belső naprendszer* esetében pedig Fekete Vince [*Apálydagály*], Láng Orsolya *Egy részben vettelek észre*, Nádasdy Ádám *Maradni, maradni* és András László *Mikor van vége* című versére gondolok) sok az első ciklus kapcsán tárgyalt esetekhez hasonló minőségbeli ingadozás, s ugyancsak felmerül a parodisztikus olvasat lehetősége (pl. Bándi Máté *Közepesek elégiája* című versének „Ez nem sport, csak valami, / amit szintén évek óta csinállok. / És félek, ha újraolvasom, arra gondolok majd, / hogy pont ilyen egy közepes zárlat” sorai mentén). A második ciklus a hiányt járja körül – ennek érzékelése a valóságos szelftel való szembesülés során, illetve mentén jön létre. A harmadik ciklus, a *Belső naprendszer* versei kicsit metafizikaibban közelítik meg a szelfdiszkrpanciát, ott lappang a mindenség a versek körül. Ez a rész áll össze tematikailag a legkevésbé, s mégis mintha verseit tekintve ez volna a legszínvonalasabb, így a *Felhajtóerő* egyfajta elvárt szelfjeként olvasható.

A kötetcímmel kapcsolatban is fel lehet vetni az előbbieken megfogalmazott kérdéseket. Ha egy könyvnek az a címe, hogy *Felhajtóerő*, mindenképp arra kell gondolnunk, hogy valami jobb lesz az elolvasása után: az olvasók érzékenyebbek lesznek, ugyanakkor erőt kapnak a mindennapokhoz, s ezáltal talán népszerűbbé is válik az olvasás. A Vates brandesíti az irodalmat: ruházati cikkek formájában értékesít idézeteket, egyfajta lappangó „Mert

olvasni jól” szlogenrel. A *Felhajtóerő* egy hangzatos cím, azt sugallja, hogy ha ezt a könyvet elolvassuk, nagyon jól fogjuk érezni magunkat. De biztos, hogy efelől kell kiszemelgetni a kortárs lírából egy antológiára valót? Ha a könyvkiadás is Instagram akar lenni, akkor hová húzódhat az irodalom?

Egy negyvennyolc kortárs verset egybegyűjtő kötet akarva-akaratlanul is pillanatképet készít a kortárs irodalomról, ami nem kis felelősséggel jár, hiszen megtörténhet, hogy az antológiák nemcsak a szerkesztők szándékairól árulkodnak, hanem magáról az irodalomról is, ráadásul előrehatóan – vajon olyan antológiára van szükségünk, amelyik az X-edik pszichológiai elmélet köré keres verseket? A *Felhajtóerő* megpróbálja másképp megközelíteni a kortárs lírát, nem próbál mindenáron nemzedékek után kutatni, ami derék vállalkozás, viszont a választott szervezőelv miatt a végeredmény olyan, mintha egy egyetemi kurzushoz készült szöveggyűjtemény volna. Ha az irodalom minden közelmúltban történt irodalomnépszerűsítő törekvés ellenére is népszerűsítésre szorul (s a kötet fülszövege alapján ez így van), lehet, hogy nem így kéne beállítani a pillanatképet, már ha valakik antológia összeállítására szánják magukat.

Csalódottságom a *Felhajtóerő*vel kapcsolatban abból fakad, hogy a Vates és a Jelenkor együttműködése sokkal nagyobb potenciált hordoz magában annál, ami ebben a 2023-as közös gondozású kötetben megvalósult. Meddig kell mutogatni az embereknek, hogy ők is benne vannak az irodalomban ahhoz, hogy bővíthessen az eladhatónak vélt írások tematikája? Ahhoz keltenek-e a versek, hogy valamivel pszichológiai elméleteket lehessen bizonyítani, vagy azért, hogy adódjon alkalom kortárs–kortalan kérdések megfogalmazására? A Vates egyik alapítója, Csányi Péter szerint közösségi médián megosztott idézetekkel, „rövid, de mélyreható impulzusokkal tudjuk a legjobban népszerűsíteni a költészetet a mai világban”². Nyilván erre is szükség lehet, valahol kell találkozni a költészettel, azonban ezeknek az impulzusoknak a mélyrehatóságával kapcsolatban akadnak kételyeim. A *Felhajtóerő* is csak egy antológia-impulzus volna? Biztos vannak, és lesznek, akik ekként szeretni fogják, így igazából lehet, hogy a kötet egy bizonyos körben eléri célját, de az irodalom (és nem csak az olvasók) felől nézve kérdéses marad, hogy elháríthatja-e magáról egy antológia a felelősséget? Nem sok olyan költő lehet, aki visszautasítana egy Vates-lehetőséget, viszont ha az elkövetkezőkben is ugyanilyen cikcakkos ollóval vagdossák ki az életművekből az antológiákba valókat, igencsak felvetődhet a kérdés, hogy a könyvkiadás nemcsak egy újabb pólófelület-e a Vates-projekt számára.

JEGYZETEK

¹ Császár Irma Tímea: *Megszólalni önmagunkról. A Felhajtóerő* c. kötet bemutatójáról. Prae.hu, 2023.02.21. <https://www.prae.hu/article/13315-megszolalni-onmagunkrol/>

² Jónás Ágnes: Nagy magyar költők márkája – interjú Csányi Péterrel. Kortárs Online, 2020.02.25. <https://kortarsonline.hu/aktual/nagy-magyar-koltok-markaja.html>